

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42

Şubat 2016 February 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

YAŞLILIK OLGUSU ÜZERİNE UYGULAMALI BİR ARAŞTIRMA AN APPLIED RESEARCH ON THE PHENOMENON OF OLD-AGE

Muammer AK*

Öz

Yaşlanma sorunu ülkelerin demografik yapılarının olgunlaşması ile kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkan doğal bir olgudur. Sağlık koşullarının iyileşmesi, hayatta kalma beklentisinin artması ve toplam doğurganlık hızının azalması süreçlerinin sonucunda bu gelişmelerin yaşandığı tüm ülkelerde yaşlanma sorunu yaşanmaktadır. Küresel yaşlanma sürecinde dünya nüfusu ile birlikte Türkiye nüfusunun yaş yapısı ve demografik dinamikleri değişmektedir. Türkiye, artık genç ve dinamik bir nüfusa sahip ülke olma özelliğini kaybetmektedir ve yakın bir gelecekte yaşlı bir toplum olacaktır.

Araştırma Gümüşhane ili merkezde yaşayan yaşlıların sosyoekonomik ve sosyokültürel durumunu tespit etmek için yapılmış betimsel bir çalışmadır. Bu çalışmayla Gerontososyoloji alanına katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Araştırma, Gümüşhane il merkezinde oturan ve basit tesadüfi örnekleme yöntemine göre belirlenen, 65 yaş ve üzeri yaşta olan 200 kişi ile yüz yüze görüşülerek yapılmıştır. Araştırmanın saha çalışması 2015 Kasım ve Aralık ayları içinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; ankete katılan yaşlıların %42'si kadın ve %58'si erkek, %42,5'i 65-74 yaş arasında, % 36'sı 75-84 yaş arasında ve % 21,5'i ise 85 yaş ve üzerindedir. Eğitim açısından, ilkokul mezunları %52, ortaokul mezunları %41,5, fakülte mezunları %2,5 ve okuryazar olmayanlar ise %3,5'dir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yaşlı, Yaşlanma, Gerontoloji, Gerontososyoloji.

Abstract

The problem of aging has become unavoidable by the matured demographic structures of the countries. With the combined effect of improvements in the health conditions, increase in the life-expectancy and decline in the fertility rate, all countries that have been through this process are challenged by the aging problem. The age structure of the population of Turkey along with the global population and the demographic dynamics have been changing. The population of Turkey will no longer be young and dynamic on the next decade and that will be an aged society in a near future

This study is a descriptive analysis in order to determine the socio-economic and socio-cultural status of elderly people that live in the city center of Gumushane province. The aim of this research is to make contributions to the field of gerontology. This research is based on the method of simple random sampling and face to face interviews with 200 people who are 65 and over 65 in the city center of Gumushane province. The fieldwork of this study was fulfilled between the period of November and December 2015. According to the data obtained in the study, 42% of the participant elders are female and 58% are male, 42,5% are 60-74 years old, 36% are 75-84 years old and 21,5% are over 85 years old. Regarding educational background, 52% are elementary school graduates, 41,5% are secondary school graduates, 2,5% are faculty graduates and 3,5% are illiterate.

Keywords: Old-age, Elderly, Aging, Gerontology, Gerontology.

Giriş

Kişinin fiziksel ve ruhsal yönden değişime uğraması olan yaşlanma hem bireysel hem de toplumsal etkileri olan bir olgudur. Toplumsal değerler ve diğer etkenler toplumda yaşlı ve yaşlılığa verilen değeri ve yeri belirlemektedir. Zamana ve toplumdan topluma farklılık gösteren yaşlılığın sadece biyolojik değil aynı zamanda toplumsal ve kültürel boyutları da mevcuttur. Bu bağlamda, toplumda yaşlılığın olumlu yönleri göz ardı edilerek bakıma muhtaç, sosyal ilişkileri zayıf, gelişmelere kapalı, mutsuz, huzursuz ve yalnız bireyler akla gelebilmektedir. Bu olumsuz değerlendirmeler yaşlıların bağımsızlıklarını kaybetmelerine ve hayatlarının olumsuz yönde etkilenmesine neden olabilmektedir. Oysa yaşlıların göz ardı edilemeyecek tecrübe ve bilgelik gibi çok olumlu özellikleri bulunmaktadır. Ayrıca yaşlılar toplumsal olay ve değişimin tanıkları olmaları hasebiyle toplumların yaşayan hafızalarıdır. Bu tecrübe ve birikimleri aynı zamanda kültürel miras olarak da görebiliriz. Bir toplumun hem geçmişi hem hafızası hem de kökleri olan yaşlılar aynı zamanda kuşaklar arasında bir köprü görevi görür. Böylece önceki kuşakların birikimleri, mirası ve toplumsal hafıza, yaşlılar vasıtasıyla sonraki kuşaklara aktarılır.

Yaşlılık yaşamın sorgulandığı ancak öğrenme ve gelişmenin devam ettiği, keşfetme imkânlarının da olduğu bir dönemdir. Yaşlılıkta yaşamla birlikte edinilen deneyimler ve bilgelik en üst düzeye ulaşmaktadır.

* Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü.

Ancak bazı toplumlarda yaşlılık dönemi yaşlanma ile kazanılan bilgeliğin sağladığı bağımsızlığa karşın, yalnız yaşamının getirdiği güçlüklerin yoğun olduğu yıllara dönüşebilmektedir(Özmete,2014:211).

Günümüzde yaşlılık ile ilgili çalışmalar yaşam kalitesini artırmaya ve genel sağlığın iyileştirilmesine odaklanmaktadır. Yaşam süresinin uzunluğu, biyolojik ve zihinsel sağlık, bilişsel, sosyal yeterlilik ve üretkenlik, kişisel kontrol ve yaşamdan zevk alma sağlıklı yaşlanmanın göstergelerindedir. Bireylerin sağlıklı bir biçimde yaşlanması yalnızca bireysel özellikleriyle değil toplumsal açıdan kendilerine sağlanacak psikolojik, sosyal, ekonomik ve fizyolojik yöndeki destek hizmetleriyle de yakından ilişkilidir.

Yaşlanma sorunu, ülkelerin demografik yapılarının olgunlaşması ile kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkan doğal bir olgudur. Sağlık koşullarının iyileşmesi, hayatta kalma beklentisinin artması ve toplam doğurganlık hızının azalması sonucunda bu gelişmelerin yaşandığı tüm ülkelerde yaşlanma sorunu yaşanmaktadır. Yaşlı nüfusun hızlı biçimde artması, geniş aile yapısının çekirdek aileye dönüşmesi veya aile bütünlüğünün bozulması, kentleşme, geleneksel yapıdaki değişiklikler gibi sebepler yaşlılığı sadece bireyleri ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkartmış toplumsal bir sorun haline getirmiştir.

Gelişmekte olan pek çok ülkede hızlı kentleşme, çoğu yaşlı için aile desteğini azaltmıştır. Genç neslin anne babasına göre daha eğitilmiş ve daha yüksek statüye ulaşması sonucunda toplumda yaşlı bireylerin liderlik rolü ve etkisi azalmıştır. Çocukları ile birlikte şehirlere göç eden yaşlılar hem şehir yaşamına uyum sorunu yaşamakta, hem de şehrin yarattığı fırsatlardan yeterince yararlanamamaktadır. Yaşlıların kırsal kesimde yakın arkadaş ve çevre ile ilişkilerinde arkadaşlık, psikolojik rahatlık söz konusu olurken, şehir yaşamında aile bireylerine daha fazla bağımlı bir yaşam sürdürmesi söz konusu olmaktadır (Lowry, 2009:506).

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Yaşlılık ve Yaşlanma

Yaşlılığın standart bir tanımı olmamakla beraber fizyolojik, biyolojik, ekonomik veya sosyolojik olmak üzere pek çok farklı alanda yapılan tanımları bulunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) yaşlılık dönemi için kronolojik tanımlamayı dikkate alarak bu dönemi, "65 yaş ve üzeri" olarak kabul etmektedir. Kronolojik yaş tanımlamalarında farklı yaş kriterlerinin kullanımı da söz konudur. Birleşmiş Milletler bu alandaki çalışmalarında yaşlılık sınırını 60 ve üzeri yaş olarak temel almaktadır. Ancak, ulusal ve uluslararası yaşlılık çalışmalarının genelinde görülen DSÖ'nün kronolojik yaş tanımı esas alınmaktadır.

Yaşlılık, bir asır öncesine kadar, geriye kalan sürenin kısa olduğu anlamına gelirdi. Sürenin bugün giderek uzamasına rağmen hala kısa bir süre sonra meydana gelecek ölüm ile bağdaştırılması, yaşlılık ile ilgili düşüncelerin ne kadar yanlış ve ne kadar dirençli olduklarını gösteriyor. Ne zaman başladığı tam olarak bilinmeyen bir yaşam dönemi olan yaşlılık eğer sosyolojik ve psikolojik çerçeveden incelenecek olursa, otuz yaşında başlaya bileceği gibi, seksen yaşında hala başlamamış da olabilir (Tufan,2003: 13).

Modernleşme ile birlikte meydana gelen toplumsal yapıdaki bazı değişiklikler yaşlı algısında da değişimlere neden olmuştur. 20.yüzyılın başlarına kadar yaşlılık engellilikle aynı anlamları taşıyor ve biyolojik faktörlere bakılarak engelliliğin derecesine göre tanımlanıyordu. Daha sonraki dönemlerde yaşlılığın engellikten farklı olduğu düşüncesi, zamanla toplumsal bilincin içine yerleşmeye ve kabul görmeye başladı. Toplum, yaşlılığı önlenmesi mümkün olmayan doğal bir yaşam dönemi olarak algılamaya başladı. Yaşlılık algısının kronolojik yaşlılığa dönüşmesi tarihsel süreç içerisinde sosyal güvenlik kapsamında emekli aylığı sisteminin yürürlüğe konmasıyla birlikte meydana geldi ve yaşlılık, takvimsel yaşla belirlenen bir yaşam döneminin sınırı olarak algılanmaya başladı (Tufan,2002:110).

Yaşlanma, biyolojik anlamda dölleme süreci ile başlar ve bütün ömür boyu devam eden bir sürecin; büyüme, gelişme ve olgunlaşma evrelerinden sonraki duraklama, gerileme ve son olarak biyolojik olarak organizmanın son bulmasına kadar geçen süredeki gerilemelerin yaşandığı bir dönemdir(Koşar,1996:89). Yaşlanma devam eden bir süreçtir. Bireyin çevreye uyumunda gitgide artan bir yetersizlik, beden yapısı ve işlevinde süregelen bozuklukların birikiminin sonucudur. Tüm canlılarda görülen ve temel bir biyolojik süreç olan yaşlanma, bireylerin fiziksel ve ruhsal güçlerini bir daha geri gelmeyecek şekilde yavaş yavaş kaybetme hali olarak tanımlanabilir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010: 17). Gerçekte "yaşlı" kavramının tanımları "kronolojik yaşa" dayanmaktadır. Oysa yaşlılığın yalnızca kronolojik yaş ile açıklanamayacak kadar geniş bir kavram olduğu bilinmektedir. Yaşlılık toplumsal roller, ekonomik durum, mental ve fiziksel aktivitelerdeki değişim ile ortaya çıkan bir yaşam dönemidir (UNFPA, 2012).Biyolojik olarak kaçınılmaz olan bu sürecin sağlık, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutları vardır.

Kronolojik yaş geçen zamana göre bir yıllık birimler esas alınarak yapılan yaşlılık tanımını belirtir ve toplumda bunun karşılığı 'yaş'tır. Biyolojik yaşlanma bireyin anatomi ve fizyolojisindeki zamana bağlı olarak gelişen değişimleri kapsamaktadır. Yaşlanma, tüm yaşam boyunca ortaya çıkan değişiklikleri içinde barındırır ve kendini zaman içinde gösterir. Biyolojik yaşlanma belirtileri, yaşlılık döneminde meydana gelen bir dizi değişiklikler ile başkaları tarafından da yaşlı birey üzerinde gözlemlenebilir. Ayrıca bu

belirtiler daha yavaş seyreden psikolojik ve sosyal yetenek işlevlerindeki değişikliklerden çok daha önce birey tarafından hissedilir(Arpacı,2005:76). Kronolojik yaşlanma, doğumdan itibaren insanın içinde bulunduğu zamana kadar geçen süreyi kapsamakta ve takvim yaşı olarak adlandırılmaktadır (Sevil,2005:9). Sosyal gerontologlarca yapılan sınıflandırmaya göre, 65-74 arası genç-yaşlı, 75-84 yaş arası orta yaşlı ve 85 yaş ve üstü ise yaşlı olarak kabul edilmektedir. Örneğin kırk yaş, yirmi yaştan kronolojik olarak yaşlıdır. Kronolojik yaş tanımlaması bireyin fiziksel sağlığı, sosyal statüsü veya zihinsel yeterliliği ile ilgili kavramlardan ziyade bireyin doğumdan beri geçirdiği süreyi kapsamaktadır.

Sosyal Yaşlanma bireyin zamanın geçişine bağlı olarak gerçekleşen gerilemeleri kapsayan “rol ve statüsünde değişimi” kapsamaktadır. Bireyin toplum içindeki yaşamında, çalışma ve sosyal işlerinde gücünün ve yeteneğinin azalarak kaybolması olarak da tanımlanabilen sosyal yaşlanma, toplumdan topluma göre farklılık göstermektedir. Biyolojik yaşlanma, insan organizmasının yapı ve işlevlerinin zaman içindeki gerilemeleri iken sosyal yaşlanma, bireyin zaman içinde görev ve sorumluluklarını, var olan rollerini üstlenmesindeki ve terk etmesindeki değişimlere dayanmaktadır (Onur,1997:302-307).Sosyal yaşlanmada gerontologlar yaşlıları oynadıkları sosyal rollere ve alışkanlıklara göre tanımlamaktadırlar. Sosyal rol olarak tanımlanan konular kişilerin baba, büyükanne, emekli gibi yaşamları boyunca gerçekleştirdikleri olaylar ve beklentilerdir (Quadagno,1999:129-39, akt. Soyuer, 2008:219). Kültürel duruma ve sosyal özelliklere göre toplumdan topluma değişmekte olan sosyal yaşlılık, kişinin aktif çalışma dönemini tamamlayarak, sosyal güvence sisteminin katkısıyla ya da kendi birikimleriyle yaşamını idame ettirdiği dönem olarak ifade edilebilir.

Psikolojik yaşlanma, kronolojik yaşa bağlı olarak bireyin algılama, öğrenme, problem çözme gibi zihin gücü gerektiren aktivitelerdeki başarısını, değişen durumlara uyum sağlama düzeyini ve bir bütün olarak varlığını devam ettirme potansiyelindeki değişimleri kapsar. Diğer bir değişle, yaşadığı çevre içinde bireyin davranışsal uyum yeteneğindeki yaşa bağlı gerilemeler ve değişimler psikolojik yaşlanmayı oluşturur. Yaşlanma en temelde, kişinin zamanla ölümle sonuçlanacak canlılık belirtilerinin azalması olarak tanımlanabilir (Kalınkara, 2014:8).

Yaşlılığın psikolojik yönü insanların kronolojik yaşlanma ve biyolojik yaşlanma düzeylerine direnme süreci ile yakından ilgilidir. Bu direnme yaşlılığın psikolojik yönünü oluşturmaktadır. Ayrıca yaşlılığın psikolojik yönü denildiğinde bireyin yaşlılık dönemi sorunlarına uyum süreci akla gelmektedir. Yaşlılık döneminde nöronların azalmasına bağlı olarak bilişsel beceriler ve ruhsal davranış düzeyleri zayıflamaktadır. Bilişsel beceriler; zekâ, dikkat, öğrenme, bellek, dil, görsel-uzamsal yetiler, akıl yürütme ve bilişsel yeterlilik gibi alanlardaki değişiklikleri kapsamaktadır. Ruhsal davranış değişimleri ise duygu durum, güdülenimler ve baş etme becerileri gibi çeşitli unsurları içinde barındırmaktadır. Yaşlanan insanda yetersizlik duygusu, başkalarına yük olma korkusu, işe yaramama tedirginlik gibi psikolojik sorunlar ortaya çıkmaktadır (Akçay,2011: 45).

Psikolojik boyut, yaşın kronolojik olarak ilerlemesine bağlı olarak bireyin algılama, öğrenme, problem çözme, anlama ve anlatma kabiliyetleri gibi bellek gücü ile kişilik kazanma alanlarında uyum sağlama kapasitelerindeki değişimleri kapsar. Bununla birlikte psikolojik yaşlılık daha çok, bireyin kendini yaşlanmaya hazırlaması ile ilgilidir. Kendini işi ile özdeşleştiren birey, emekli olunca yaşanan statü kaybı ile kendini boşlukta hisseder. Yaşlanan insanda yetersizlik duygusu, başkalarına yük olma korkusu, işe yaramama tedirginliği gibi duygular ortaya çıkar. Ayrıca, yaşlı birey devamlı kendi geleceği ile ilgili endişeleri barındırır. Yiyeceğine, giyeceğine aşırı dikkat eder. Sağlığının bozulacağı endişesi ile kalbini, tansiyonunu bahane ederek, üzücü olaylardan kaçınma davranışları gösterir(Arpacı,2005: 86).

Yaşlılığın sosyolojik yönü değerlendirmesinde, bireyin içinde yaşadığı toplumdaki yaşlılık dönemiyle ilgili değer ve normlar, diğer deyişle toplumda belirli bir yaş grubundan beklenen davranışların sergilenmesi ve toplumun yaşlılara verdiği değerlerin bütünüyle ilgilidir(Er,2009:142).

1.2.Dünyada Yaşlılık

Bugün sosyal, ekonomik, tıbbi, bilimsel ve teknolojik değişimlerin sonucu olarak dünyada yaşlı nüfusu artmış ve artmaya devam etmektedir. 1970-2025 yılları arasında dün ya da yaşlıların sayısının 694 milyon (% 22,3) olması tahmin edilmektedir. Böylece 2025 yılında 60 yaş üzerindeki bireylerin sayısının 1,2 milyar, 2040 yılında 1,3 milyar, 2050 yılında 2 milyar olacağı öngörülmektedir. 2002 yılında gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 60 ve daha büyük yaşta bireyler yaklaşık 400 milyondur. 2025 yılına gelindiğinde bu sayının yaklaşık 840 milyona yükseleceği tahmin edilmektedir (DSÖ, 2002). Dolayısıyla, gelişmiş ülkelerin, neredeyse tümü önümüzdeki on yıllar içinde nüfuslarının yaşlanmasına tanıklık edeceklerdir. Şimdilerde gelişmiş ülkelerdeki her yedi insandan biri 65 yaşın üzerinde iken, 2030'a gelindiğinde bu oran her dört kişiden biri olacaktır. Bu durum, yaşlı nüfus için “yaşlıların yaşlanması” olarak adlandırılan bir süreci başlatacaktır. 2000’li yılların ilk yarısı sonunda 85 yaş üzerinde “yaşlı yaşlılar/ileri yaş” kategorisindekilerin sayısı 65 yaşındaki “genç yaşlı”ların sayısından altı kat fazla olacaktır (DSÖ, 2002).

Günümüzde dünyadaki yaşlı nüfusun yarısından fazlası Asya'da yaşamaktadır. Avrupa'nın küresel yaşlı nüfus içindeki oranı iki asırdan daha fazla süredir azalırken, Asya'nın yaşlanan nüfusu daha da artacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde sosyoekonomik gelişme, nüfusun yaşlanma oranı ile paralel gelişmemektedir. Örneğin, Fransa'da yaşlı nüfusun yüzde 7'den yüzde 14'e yükselmesi 115 yıl gerektirirken, Çin'de aynı oranda artış için yalnızca 27 yıl geçmesi gerekmektedir. Gelişmiş ülkeler, nüfusları yaşlanmadan önce "refah ülkesi" haline gelirken, gelişmekte olan ülkelerin refah düzeylerinde somut bir artış gözlenmeden önce nüfusları yaşlanmış olacaktır. Gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı yaşlanma, aile yapısı, toplumsal cinsiyet rolleri, çalışma kalıpları ve göç hareketlerinde dramatik değişimlere neden olabilmektedir. Ayrıca bu ülkelerde şehirleşme, genç bireylerin araştırma yapmak ya da işe girmek için başka şehir ya da ülkelere göç etmesi, çekirdek aile yapısı ve kadının çalışma yaşamına katılması da yaşlı bireylerin bakıma, desteğe ya da herhangi bir yardıma ihtiyaç duyduklarında daha az bakım veren insan gücünün olacağını göstermektedir (DSÖ,2002).

Birleşmiş Milletler'in Yaşlılık Uluslararası Eylem Planı (MIPAA) 2002 yılında kabul edilmiş ve buna bağlı olarak Avrupa Bölgesi Eylem Planı hazırlanmıştır. Avrupa Birliği 2012 yılını, bu önemli gelişmenin 10. yılı anısına, "Aktif Yaşlanma ve Kuşaklararası Dayanışma" yılı olarak seçmiştir. Bu tema Avrupa toplumunda yaşlanmaya bağlı olarak ortaya çıkan zorluklarla mücadele adına, 60 yaş üstündeki bireylerin daha uzun süre iş yaşamında kalmalarını ve çok erken emekli olmamalarını teşvik etmeyi hedeflemektedir. Bu temanın bir diğer hedefi ise toplumsal dışlanmayla mücadele kapsamında, yaşlı nüfusun toplumsal etkinliklere katılımını destekleyerek, 'aktif vatandaşlık' girişimlerinde yer almalarını sağlamak, sağlıklı yaşlanma teşvik edilerek, yaşlılıkta başkalarına bağımlılığı engellemektir. Aktif yaşlanma kavramı, yaşlı insanların çalışmaya devam etmeleri, sağlıklı kalmaları, topluma katkıda bulunmaya devam etmeleri için onlara daha fazla fırsatın sunulmasını içermektedir. Yaşlı birey için aktif yaşlanmanın kriterleri; (i) istihdama katılım, çalışmaya devam etme/edebilme, (ii) gönüllü faaliyetlerde etkili olma ve katılma, (iii) bağımsız ve özerk bir yaşam, (iv) sağlıklı yaşamı sürdürebilme olarak sıralanmaktadır. Bu kriterlere de dayanarak nüfusun aktif olarak yaşlanmasını sağlayacak politikalar geliştirilerek, 60 yaş üzerindeki bireylerin niteliklerine göre istihdam edilmesi halinde, hem yaşlıların deneyim ve yeteneklerinden faydalanılacağı hem de günlük yaşamlarını kimseye ihtiyaç duymadan sürdürebilecekleri öngörülmektedir (Kalkınma Bakanlığı,2014: 21-22).

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun, 2012 yılında "21. Yüzyılda Yaşlanmak: Kutlama ve Meydan Okuma/Mücadele" konulu yayımladığı rapora göre dünyadaki yaşlı nüfusun kararlı bir şekilde arttığı belirtilmektedir. Raporda, "1950 yılında 60 yaş ve üzerinde 205 milyon kişi vardı. Bu sayı 2012 yılında 810 milyona yükseldi. En az 10 yıl içinde bu sayının 1 milyara çıkması, 2050'ye kadar ise 2 milyara çıkması öngörülmüyor" denilmektedir. Bu tahmin daha önce açıklanan bilgileri de desteklemektedir. Birleşmiş Milletler' in öngörüsüne göre 2050 yılında 100 yaş üzerindeki kişilerin sayısının da 3,2 milyona ulaşması beklenmektedir (UNFPA, 2012).

1.1.3.Türkiye'de Yaşlılık

Türk Toplumunu, tarihi boyunca yaşlıların korunmasına önem veren bir toplum olmuştur. Türk kültüründe kökleşmiş olan sevgi ve merhamet duyguları yaşlı haklarını aile davranışının odak noktası haline getirmiştir. Nüfusun yaşlanması, bir nüfusun yaş yapısının değişerek o nüfustaki çocukların ve gençlerin payının azalması ve yaşlı insanların 65 yaş üstü payının göreceli olarak artmasıdır. İnsanların yaşlarının ilerlemesi, yaş almaları ya da büyümeleri fizyolojik bir süreçtir. Biyolojik olarak kaçınılmaz olan bu sürecin sağlık, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutları vardır. Nüfusun yaşlanması yalnızca gelişmiş ülkelere has bir durum değildir. Bu durum, gelişmekte olan ülkelere de karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan, yaşlılık dönemi sorunları gelişmiş ülkelerin yanı sıra ülkemizde de kendini hissettirmektedir. Nitekim bu şekilde nüfusun yaşlanması toplumu sağlıktan sosyal güvenliğe, çevreden eğitime, sosyal kültürel ve boş zaman aktivitelerinden aile yaşamına, iş olanaklarına kadar pek çok yönlerden etkilemekte ve dönüştürmektedir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010:15).

Yaşlı nüfus, ekonomik faaliyetlerin dışında kalan veya işgücüne katılımları sınırlı olan gruptan birisidir. Yaşlı nüfusa sahip ülkelerde işgücü piyasasına giren işgücünün sayıca azalması yanında, yaşlı işgücünün verimliliğinin düşük olması da toplam işgücü arzını azaltmaktadır. Demografik değişim sürecinde nüfusun yaşlanmasıyla birlikte kamunun tasarruf oranının daha da düşmesi, sağlık ve emeklilik ücretleri gibi harcamaların ise ciddi ölçüde artması beklenmektedir. 65 ve üzeri yaş grubunda görülen hızlı nüfus artışı, önümüzdeki dönemde sosyal güvenlik sistemleri açısından en önemli tehditlerden birisi olarak görülmektedir.

Ülkemizde nüfus artışı hızı sürekli azalma eğilimindedir. Batılı gelişmiş ülkelerin 20. yüzyılın sonunda yaşamış oldukları demografik yaşlanma süreci ve beraberinde gelen sorunlarını ülkemizde 21. yüzyılın ortalarında etkisini gösterecektir. 21.yüzyılın ortalarında ülkemizde nüfus artış hızı oranının sıfır

olacağı tahmin edilmektedir. Ülkemiz nüfusu 95 milyona ulaştığında; 2050 yılından sonra azalmaya başlayacağı öngörülmektedir. Başka bir ifadeyle nüfus artış hızımız yavaşlamaya devam ederse, muhtemel olan Türkiye nüfusu hiçbir zaman 100 milyona ulaşmayacaktır(Göksel,2005: 26). Nitekim TÜİK'in yıl ortalaması verileri de bunu kanıtlar niteliktedir. Yıl ortası verilerine göre, 2007 yılı ortalaması 73.875.000, 2010 yılında 76.505.000, 2020 yılında 84.301.000, 2030 yılında 90.806.000, 2040 yılında 95. 060.000 ve 2050 yılında ise 96.498.000" olması beklenilmektedir (TÜİK,2015:2).

Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) ile Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)tarafından desteklenen Şeref Hoşgör ile Aysıt Tansel (2010) tarafından raporu yazılan "2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar" konulu araştırmanın sonuçlarına göre 2050 yılında Türkiye'de yaklaşık 99,7 milyon insanın yaşayacağı öngörülmekte ve nüfusun yaşlanma eğiliminde olacağı belirtilmektedir. Ayrıca, 2050 yılında erkeklerin yüzde 15,6'sının, kadınların ise yüzde 19'unun 65 yaş ve üzerinde olması tahmin edilmektedir. Toplam yaşlı nüfusun ise yüzde 17,3 milyonu bulması beklenmektedir (Hoşgör ve Tansel, 2010: 62).

Bilindiği gibi bir toplumda 65 yaş ve üstü bireylerin sayısının toplam nüfus içinde aldığı payın düzeyine göre toplumlar için "genç-olgun-yaşlı" tanımlamaları yapılabilmektedir. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı yüzde 4'ten az ise "genç nüfus", yüzde 4-6,9 arasında ise "olgun nüfus", yüzde 7 -10 arasında ise "yaşlı nüfus", yüzde 10'un üzerinde ise "çok yaşlı nüfus" olarak tanımlanmaktadır. Buna göre Türkiye 1965 ve 2000 yılları arasında "olgun nüfus" sürecini tamamlayarak, 2007 yılından itibaren "yaşlı nüfus" olarak tanımlanma noktasına gelmiştir. Bu nedenle "çok yaşlı nüfus" noktasında olduğumuz şu yıllarda Türkiye'de yaşlı bireylerin sosyal politikalarda öncelikli nüfus grubu haline gelmesidir (TÜİK,2008).

2010 Yılında yayınlanan "Birleşmiş Milletler, Dünya Nüfus Beklentileri Raporu"na; göre; İnsanların ortalama ömrünün, 2010 yılında Türkiye de 74,60 yıl, Dünya da 69,31 yıl olduğu, 2050 yılında ise Türkiye' de 78,50'ye, Dünya da 75,59'a yükseleceği beklenmektedir. Kaba doğum hızının Türkiye de 2010 yılında binde 16,95, Dünya ortalamasının binde 19,15 olduğu, 2050 yılında Türkiye' de binde 11,50, Dünya da ise binde 14,24 e düşeceği beklenmektedir (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü,2013:5).

Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (YAŞAM) tarafından 2012 yılında yapılan "Ankara'da yaşlı yoksulluğu: ekonomik sosyal ve kültürel ihtiyaçların analizi" konulu araştırmanın sonuçlarına göre; yaşlıların %85,1'inin otomobil sahibi olmadıkları; %51,9'u gelirlerinin dengeli beslenmek amacıyla gerekli gıda ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılamaya yeterli olduğu;% 47,7'sinin ise gelirlerinin yeterli olmadığı; %52,3'ünün gelirlerinin doktor, ilaç gibi sağlık ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılamaya yeterli olduğu, %46,4'ünün ise gelirlerinin doktor, ilaç gibi sağlık ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayabilmek için yeterli olmadığı, %49,8'sinin gelirlerinin kıyafet, ayakkabı gibi ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayabilmek için yeterli olmadığı ve %45,7'sinin gelirlerinin su, elektrik, telefon gibi faturalarını rahatlıkla ödeyebilmek için yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, araştırmada yaşlılardan ekonomik durumlarını değerlendirmeleri istenmiş, buna göre yaşlıların %51,7'sinin ekonomik durumlarını "orta" olarak değerlendirdikleri, %27'sinin ekonomik durumlarını kötü buldukları, ekonomik durumlarını "iyi" olarak değerlendiren yaşlıların oranının ise yalnızca %20,8 oranında olduğu bulunmuştur (YAŞAM,2012:8-10).

Türkiye nüfusu bugün genç olsa da giderek yaşlanmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2009 yılı verilerine göre 15-64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfus, toplam nüfusun %67'sini oluşturmaktadır. Toplam nüfusta yaşlıların oranı arttığı gibi, yaşam süresi beklentisi de yükselmektedir. 1960'larda kadınlar için 54 yıl, erkekler için 51 yıl olan yaşam süresi 2012 yılı itibari ile kadınlarda 77,3 yıl, erkeklerde 72,2 yıldır. Bu durum 2030'da erkeklerde 74 yıl, kadınlarda 79 yıl olarak öngörülmektedir.

2010-2015 dönemi tahminlerine göre dünyada doğuştan beklenen yaşam süresi 69 yıldır. Doğuştan beklenen yaşam süresinin en yüksek olduğu ülkeler arasında Japonya (83,7 yıl), Avustralya (82,1 yıl), İtalya (82 yıl) ve İsveç (81,7 yıl) bulunmaktadır. Doğuştan beklenen yaşam süresinin en düşük olduğu ülkeler arasında ise Mozambik (51 yıl), Afganistan (49,3 yıl) ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti (48,9 yıl) bulunmaktadır. Doğuştan beklenen yaşam süresi 74,7 yıl olan Türkiye, (2050 yılında ise 78,5'i bulması beklenmektedir) 186 ülke arasında 75. sırada yer almaktadır (TÜİK,2012).

En yaşlı nüfus olarak tanımlanan 80 ve daha yukarı yaştaki nüfusun, toplam yaşlı nüfus içindeki payı 2014 yılında %21,2'dir. En yaşlı nüfusun toplam yaşlı nüfus içindeki payının en yüksek oranda bulunduğu il %31,8 ile Tunceli oldu. Tunceli'yi %27,4 ile Giresun ve %27,1 ile Gümüşhane izledi. En yaşlı nüfusun toplam yaşlı nüfus içindeki payının en düşük olduğu il ise %17,7 ile Aksaray oldu. Aksaray'ı %18,1 ile Van ve %18,5 ile Ağrı izledi (TÜİK,2014).

2.Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında hazırlanan anket soruları Gümüşhane ili merkezinde 65 yaş üstü bireyler arasından basit tesadüfî örneklem yöntemi kullanılarak belirlenen 200 kişiye uygulanmıştır. Araştırma

tarama modeline uygun şekilde tasarlanmıştır. Araştırmada amaç, araştırma sorusu ile ilişkili olan değişkenlerin doğru ve geçerli bir betimlemesini yapmaktır. Araştırmada anket ve mülakat teknikleri birlikte kullanılmıştır. Anket formu yaşlılarla yüz yüze görüşme gerçekleştirilerek uygulanmıştır. Anket yaşlıların demografik, sosyoekonomik ve sosyokültürel durumlarına, beklentilerine, sosyal ilişkilerine, yaşlılara yönelik hizmetlere ilişkin soruları içermektedir. Uygulama sırasında herhangi bir güçlük yaşanmamıştır. Araştırma verileri SPSS 16.0 paket programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Araştırmanın saha çalışması 2015 yılı Kasım-Aralık ayları arasında yürütülmüştür.

3.Bulgular ve Yorum

Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin % 42(s=84)'si kadın, %58(s=116)'si erkektir. Yaş dağılımına bakıldığında; %42,5(s=85)'in 65-74 yaş arasında, %36 (s=72)'nin 75-84 yaş aralığında, %16,5(s=33)'in 85-90 yaş aralığında, %5 (s=10)'in ise 90 yaş ve üstü olduğu görülmektedir.

Yaşlı nüfusun kendi içinde alt gruplara ayrıldığı görülmektedir. Buna göre, 65-74 yaş grubu "genç yaşlı", 74-84 yaş grubu "yaşlı", 85 ve üzeri yaş grubu ise "en yaşlı" olarak tanımlanmaktadır (Aslan ve Ertem, 2012: 46-52). Bu ayrıma göre araştırma örnekleminin %42,5' inin "genç yaşlı", %36'sının ise "yaşlı" ev %21,5'inin "en yaşlı" kategorisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin medeni durumlarına bakıldığında, %44(s=88)'ün evli, %4(s=8)'ün boşanmış, %52(s=104)'nin dul olduğu görülmektedir. Türkiye'de yaşlı erkeklerin %9,4'ü dul iken, yaşlı kadınların yarıya yakını duldur(%46,4). Türkiye'de yaş ilerledikçe evli olanların oranı azalmakta ve eşini kaybedip yaşlılığını dul olarak geçirenlerin oranı artmaktadır(Arun ve K.Arun,2011:1519; akt.:Buz ve Beydili, 2015:558).

Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde, %3,5(s=7)'inin okuryazar olmadığı, %16(s=32)'sının okuryazar olduğu, %36(s=72)'sının ilkökul mezunu, %30,5(s=61)'inin ortaokul mezunu, %11,5(s=23)'inin lise mezunu, %2,5(s=5)'in üniversite ve üzeri öğrenim gördüğü tespit edilmiştir. Eğitim bireyin hem sosyal, hem kültürel, hem de ekonomik açıdan yaşamını biçimlendiren, gelir elde edebileceği bir meslek sahibi olmasını sağlayan en önemli araçlardan birisidir. Ayrıca, öğrenim düzeyinin düşük olması ve eğitimsizlik yoksulluğun nedenleri arasında sayılmaktadır.

Çalışma kapsamına alınan yaşlı bireylerin aylık gelirlerine bakıldığında, %22(s=44)'nin 800tl'den az, %29,5(s=59)'in 8001-1200tl arasında, %30,5(s=61)'in 1201-1600tl arasında, %12,5(s=25)'in 1601-2000tl arasında, %5,5(s=11)'in 2001tl ve üzeri gelire sahip olduğu görülmektedir. Yaşlılık döneminde özellikle emeklilik gelirin azalmasına ve alışılmış toplumsal statünün kaybına, ilişkilerin ve etkileşimlerin değişimine yol açmaktadır. Bunun yanı sıra bilişsel ve fiziksel gerileme, üreticilik rolünün azalması, sosyal konumda değişme, bireylerarası desteğin zayıflaması, sağlığın kaybı gibi özgün sorunları ile bu dönemde ortaya çıkan kayıpların birbiri ile kesişmesi yoksulluğa neden olmaktadır.

Araştırmaya katılan yaşlıların %23,5(s=47)'i genel sağlık sigortalı, %62(s=124)'si sigortalı, %14(s=28)'ü emekli sandığı, %0,5(s=1)'inin bağ kur kapsamında sosyal güvenlik ağına dâhil oldukları görülmektedir.

Araştırmaya katılan yaşlıların konut durumları incelendiğinde, %46,5(s=93)'inin kendisine ait bir konutunun olduğu, %23(s=46)'ünün kiracı olduğu, %30,5(s=61)'inin aile fertlerine ait bir konutta yaşamını sürdürdüğü görülmektedir.

Araştırma kapsamına alınan yaşlıların %70(s=140 kişi)'inin yaşadığı konutta kendisine ait bir odanın olduğu, %30(s=60)'unun ise olmadığı tespit edilmiştir. YAŞAM'ın 2012 yılında Ankara'da yaptığı araştırmaya göre, yaşlıların %90,9'unun oturduğu konutun kendilerine ait olduğu ve %90,9'unun kendilerine ait bir odalarının olduğu tespit edilmiştir (YAŞAM,2012:6).

Araştırmaya katılan yaşlılar hanede oturan kişi sayısına göre incelendiğinde; %40(s=80)'ın iki kişi, %2,5(s=5)'in üç kişi, %28,5(s=57)'in dört kişi, %29(s=58)'ün beş ve üzeri kişi olarak yaşadıkları görülmektedir.

Araştırmaya katılan %0,5(s=1)'inin yalnız, %39,5(s=79)'inin eşi, %1,5(s=3)'inin eşi ve çocukları, %58,5(s=117)'inin kendisi ve çocukları ile birlikte yaşadıkları görülmektedir. Buna göre, eşi sağ olan yaşlıların çocuklarıyla kalma oranları düşük iken (%1,5), eşini kaybetmiş yaşlıların çocukları ile kalma oranı daha yüksektir(%58,5).Ayrıca eşini kaybeden yaşlılardan yalnız yaşayanların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Bu durumu aile bağlarının güçlü olduğu şeklinde yorumlayabiliriz.

Geliriniz ihtiyaçlarınızı karşılamada yeterli mi? sorusuna;%0,5 (s=1) yeterli,%11(s=22) biraz yetersiz, %75,5(s=151) yetersiz, %13 (s=26) çok yetersiz cevabını vermiştir. Buna göre yaşlıların %99,5'i gelirinin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olduğunu düşünmektedir.

Emekli yaşlılara sorulan "Emekli maaşınız yeterli mi?" sorusuna, %10,5 (s=21) biraz yetersiz, %60,5(s=121) yetersiz, %29(s=58) çok yetersiz cevabını vermiştir. Buna göre emekli yaşlıların tamamı emekli maaşlarını yetersiz görmektedir. TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırmasının (2011) verileri 65 yaş ve üzeri

bireyler açısından yorumlandığında ortaya dikkat çekici sonuçlar çıkmaktadır. Bu sonuçlara göre; Türkiye’de emekli olan 65 yaş ve üzeri bireylerin yalnızca yüzde 19,63’ü emekli maaşlarından memnun olduklarını belirtmişlerdir. Emekli maaşlarından memnun olmayan bu yaş grubundaki bireylerin oranı ise yaklaşık yüzde 79’dur. 55-64 yaş grubundaki emekli bireylerin büyük çoğunluğu da (%84,55) emekli maaşlarından memnun değildir(TÜİK,2011:6).

Türkiye Emekliler Derneği tarafından Türkiye’de 47 ilde 4.362 emeklinin katılımı ile 2010 yılında gerçekleştirilen Türkiye Emekli Profili Araştırması’na göre ortaya çıkan sonuçlar dikkat çekicidir. Emeklilerin çoğunluğunun evli (%78,7) ve erkek (%79,4) oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu araştırmanın özellikle kuşaklararası dayanışma açısından en önemli bulguları emeklilerin şu andaki yaşları ve emekliye ayrıldıkları yaştır. İlkokul (% 58,7) ya da ortaokul (%28,7) mezunu olan kişilerden 50 yaşın altında emekliye ayrılanların oranı yüzde 62,2’dir. 50-60 yaşları arasında emekliye ayrılanların oranı % 34,8 olup; bu oran 60 ve daha büyük yaş için yalnızca yüzde 3’tür. Emekliler daha çok 50 yaş altında emekliye ayrıldıkları için şu anda yaşları 55-65 arasındadır (%47,7). Tamamına yakının emekli aylıklarını yeterli bulmadıkları (%95,7), bununla birlikte bakmakla yükümlü çocuklarının olduğu (1-3 çocuk:%61,4; 4+: %11,2) ve bu çocukların da çoğunlukla işsiz oldukları (1-3 çocuk: %55,7; 4+: %4,8) araştırmanın dikkate değer sonuçlarıdır. Kendi evlerinde oturan emeklilerin (%66,7) büyük çoğunluğu dengeli ve sağlıklı beslenemediklerini (%81,9); birikim yapamadıklarını (%96,6); borçlu olduklarını (%74,3); günlük gazete (%72,2), dergi (%92,3), kitap (%88,8) almadıklarını belirtmektedir. Emeklilerin yarısına yakınının (%47,7) sürekli bir hastalığı olduğu; buna karşın emeklilerin yalnızca %5,3’ünün düzenli spor yaptıkları, %94,7’sinin aktif olarak spor yapmadıkları anlaşılmaktadır. Emeklilerin ve yaşlıların büyük çoğunluğu toplumda hak ettikleri saygıyı görmediklerini (%94,8) düşünmekte; mutlu olmadıklarını (%95,8) söylemektedir. Yüzde 89,3’ünün bir işte çalışmadığı belirlenen emeklilerin daha çok yaşlıların evde bakılması gerektiğini düşündükleri (% 90,4) ortaya çıkmıştır (Türkiye Emekliler Derneği, 2010).

Yaşamınızı sürdürmek için başkalarından ekonomik destek alıyor musunuz? sorusunu, %4,5(s=9) hiç almıyorum, %54(s=108) biraz alıyorum, %41,5(s=83) çok fazla alıyorum şeklinde cevaplamıştır. Başkalarından ekonomik destek almak onur kırıcı bir durum mudur? sorusuna hiç kimse onur kırıcı değil şeklinde cevap vermemiştir. %3,5 (s=7) biraz onur kırıcı, % 24,5(s=49) onur kırıcı, %72(s=144) çok onur kırıcı cevabını vermiştir. Başkalarından yardım almak zorunda kalmak yaşlıların onurunu kıran bir durumdur. Yaşlı yoksulluğu alanında yapılan çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Türkiye’de yoksulluk veri tabanı TÜİK araştırması ile ortaya konulmakla birlikte, yaşlı yoksulluğunu mutlak, göreceli ve subjektif yönleri ile inceleme açısından yetersiz görünmektedir. Tufan (2010)’ın I. Türkiye Yaşlılık Raporu’nda da belirttiği gibi “Türkiye’de fakirlik en çok tartışılan konulardan biri olduğu halde, fakirlik araştırmacılığı yoktur ve yaşlıların fakirliği üzerine herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Daha ziyade ülkedeki genel fakirlik üzerine tartışılmaktadır” (Tufan, 2010: 54). Oysa yaşlılar, mikro ve makro düzeydeki ekonomik değişimlerden yakından etkilenen önemli bir gruptur. Yaşlıların para/gelir kaynaklarındaki değişiklikler yaşam biçimlerinin de değişmesine neden olmaktadır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010: 51).

Tatil veya sosyokültürel etkinliklere para ayırabiliyor musunuz? sorusuna, %44,5(s=89) hiç ayıramıyorum, %55,5(s=111) ayıramıyorum cevabını vermiştir. Görüldüğü gibi katılımcıların tamamı bu tür etkinliklere para ayıramadıklarını ifade etmiştir. YAŞAM’ın 2012 yılında Ankara’da yaptığı araştırmaya göre ise; yaşlıların %79,1’inin gezme, seyahat gibi faaliyetlere yeteri kadar bütçe ayıramadıkları görülmektedir(YAŞAM,2012:9). Sosyal etkinlik düzeyinin hayattan keyif almayı, geleceğe daha umutla bakmayı, ruhsal ve bedensel bakımdan kendini daha iyi hissetmeyi doğrudan etkilemesi hasebiyle aktif yaşlanma ve toplumsal katılım açısından da önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Spor yapar mısınız? sorusuna %58,5(s=117) hiç yapmam, %39(s=78) ara sıra yaparım, % 2,5(s=5) düzenli yaparım cevabını vermiştir. Buna göre yaşlıların büyük bir çoğunluğunun spor yapmadığı anlaşılmaktadır.

Günlük işlerinizi yapmakta zorluk çekiyor musunuz? sorusuna katılımcıların, %3(s=6)’ü hiç çekmiyorum, %53(s=106)’ü biraz zorluk çekiyorum, %44(s=88)’ü çok zorluk çekiyorum cevabını vermiştir. Görüldüğü gibi yaşlıların %97 gibi çok büyük bir oranı ev işlerini yapmakta zorluk çektiğini ve yardıma ihtiyaç duyduklarını ifade etmiştir. Başka bir araştırmada, yaşlıların kendilerinin yetemediği durumlarda başta aileleri olmak üzere başkalarından yardım almaktadır(%57). En yüksek oranda yardım alınan iki konu ise hastalıkta bakım ve ev işleridir (Aközer vd., 2011:117).

Arkadaşlarınızla zaman geçirmekten hoşlanıyor musunuz? sorusuna katılımcıların %47,5(s=95)’i çok hoşlanırım, %29(s=58)’i hoşlanırım, %14,5(s=29)’i biraz hoşlanırım, %9(s=18)’u hiç hoşlanmam diye cevap vermiştir. Bağımsızlık düzeyi ve hareketlilik seviyesi toplumsal katılımı etkileyen önemli faktörlerdendir. Yaşlıların toplumsal katılımını direkt etkileyen faktörlerden biri de içinde buldukları psikolojik durumdur. Toplumsal katılımın artması yaşam kalitesini pozitif etkileyeceği gibi, yaşam kalitesinin artması da

toplumsal katılımı pozitif olarak etkilemektedir. Hareketlilik ve fonksiyonel bağımsızlık düzeyinin düşük olduğu durumlarda yaşam kalitesi daha da kötüleşmektedir. Yaşlının sosyalleşme mekânlarında bulunması, kuşaklararası çatışma yerine kuşaklararası dayanışma içerisinde olması, aile ve arkadaşlarla kurmuş olduğu sağlıklı ilişkileri muhafaza etmesi onun aktif/sağlıklı yaşlanmasını sağlamaktadır (Esendemir,2014:158). Kısacası, kişinin bir başkasına bağımlı olması yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Bu durum ayrıca bazı sosyal ve psikolojik sorunlara da sebep olabilmektedir.

Çocuklarınızı veya torunlarınızı düzenli olarak ziyaret eder misiniz? sorusuna katılımcıların %4,5(s=9)'i hiç etmem, %46,5(s=93)'i ara sıra ederim, % 49(s=98)'ü düzenli ederim cevabını vermiştir. Çocuklarınız ve torunlarınız düzenli olarak ziyaretinize gelir mi? sorusuna %9,5(s=19)'i hiç gelmez, %46(s=92)'sı ara sıra gelir, % 44,5 (s=89)'i düzenli gelir cevabını vermiştir. Başka bir araştırmaya göre, torunu olanların %80'i torunlarını en az haftada bir kere görmekte, %75'e yakını telefon vb. aracılığı ile haberleşmektedir (Aközer vd., 2011:119). YAŞAM'ın 2012 Ankara'da yaptığı araştırmaya göre, yaşlıların %68,4'ünün torunları ile sıklıkla (her gün ve haftada bir gün) görüştikleri,%29'unun ise ara sıra görüştikleri tespit edilmiştir (YAŞAM, 2012: 10). İstanbul'da yapılan bir başka araştırmaya göre, yaşlı bireylerin %73,3'ü çocukları, %61,5'i torunları, %44,6'sı komşuları, %42,9'u arkadaşları, %22'si kardeşleri, %18,4'ü yakın akrabaları tarafından haftada en az bir defa ziyaret edilmektedir (Otrar ve Kurtkatan, 2015: 73). Yaşlı bireylerin çocuklarının ve torunlarının yaşamlarına sağlamış oldukları katkı aktif yaşlanmayı da destekleyen bir süreçtir. Bu süreçte yaşlılar çocuklarının veya torunlarının yaşamlarına işlevsel ya da duygusal katkı sağlayarak kendi yaşamlarını da daha başarılı ve aktif bir şekilde sürdürebilmektedirler. Ayrıca bu durum yaşlılıkta görülen "yalnızlık" ve "kendini işe yarar hissetmeme" gibi önemli sorunlar için de çözüm olabilmektedir (Özmete,2014:224).

Çocuklarınız veya torunlarınızın geleceği için endişe duyuyor musunuz? sorusuna katılımcıların, %17,5 (s=35)'i hiç duymuyorum, %72,5(s=145)'i biraz duyuyorum, %10(s=20)'ü çok fazla duyuyorum cevabını vermiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde yürütülen "Türkiye'de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler" araştırmasında (2010) yaşlılıkla ilgili beklentiler ve kaygıların öncelikle maddi beklentiler gibi olduğu görünse de yaşlılığın temel sıkıntılarının bağımsızlığın kaybı, işe yaramamak ve yalnızlık olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bireylerin çoğunlukla anne-babalarına baktıkları ya da bakacaklarını söyledikleri ancak çocuklarının kendilerine aynı biçimde bakacaklarına inanmadıkları ve çocuklarına yük olabileceklerini düşündükleri belirlenmiştir (Aközer vd., 2011:115-125).

Kendinizi yalnız veya terk edilmiş hissediyor musunuz? sorusuna, %26(s=52)hiç hissetmiyorum, %43 (s=86) biraz hissediyorum, %31 (s=62) çok hissediyorum cevabını vermiştir. Dünya Bankası (2005)'nın yoksulluk raporunda 65 yaş ve üzerindeki yaşlıların oranının 2005 yılında yüzde 7 olduğu Türkiye'de, yaşa göre yoksulluk oranı incelenmiştir. Yaşlılar emekli olmaları, ekonomik koşullarının yetersiz olması ve üretkenliklerinin azalması nedeniyle başkalarına yük olduklarını düşünmekte ve bu durum onlar için büyük psikolojik baskıya dönüşmektedir. Özellikle yaşlı erkekler kendilerini yaşamın "yaşlı ve yorgun işçi"leri olarak nitelendirilebilmektedirler (Kalkınma Bakanlığı,2014:27-28)Tıbbi ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak doğumda beklenen yaşam süresinin ve yaşlı nüfus oranının hızla artması, ailenin yaşlı bakımındaki merkezi rolünün devlet ve toplum tarafından paylaşılmasını gerektirmiştir. Bu anlamda yaşlı bireylerin yaşam standartlarını koruma ve yükseltme amaçlı sosyal refah hizmetleri önemli hale gelmektedir. Çünkü sosyal devletin sorumluluklarını yerine getiremediği durumlarda yaşlılar için "sosyal dışlanma"nın ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Bilindiği gibi sosyal dışlanma sosyal bütünleşme ve güç eksikliği ile ilişkilidir. Yaşlanma ile ortaya çıkan fiziksel güç ve gelir kaybı güçsüzlüğe ve muhtaçlığa neden olmakta yaşlı bireyler için sosyal dışlanmayı ve eşitsizliği artırmaktadır (Yaşlılık Platformu, 2011)

Gazete, dergi, kitap vs. okumaktan hoşlanır mısınız? sorusunu, %42,5(s=85) hiç hoşlanmam, %38(s=76) biraz hoşlanırım, %19,5 (s=39) çok hoşlanırım şeklinde cevaplamıştır. YAŞAM'ın 2012 yılında Ankara'da yaptığı araştırmada, yaşlıların %59,6'sının gazete veya dergi okudukları, %43,4'ünün ise gazete veya dergi okumadıkları görülmektedir(YAŞAM,2012: 12).

Evde bakım ve evde sağlık hizmetlerinden faydalanmak istiyor musunuz? sorusuna, %2,5 (s=5) hiç istemiyorum, %6,5(s=13) biraz istiyorum, %14(s=28) istiyorum, %77 (s=154) çok istiyorum cevabını vermiştir. 60 yaş ve üzerindeki yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak, bakmak ve bu kişilerin sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı olarak faaliyet yürüten sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Yaşlı açısından değerlendirildiğinde, geleneksel aile içinde saygın bir yeri, otoritesi olan yaşlının aile dışında bir bakım biçimi olan huzurevine yerleştirilmesi özellikle yaşlı açısından kolay kabullenilir bir durum değildir. Toplumdaki statüsünü yitirmek ve evinde alıştığı yaşamdan vazgeçmek yaşlı için zor bir olgudur. Yaşlı için evi bildiği, hâkim olduğu, içinde kendini güvende ve özgür hissettiği, anılarıyla beraber olduğu bir ortamdır. Huzurevi ise çevre denetimini görel olarak yitirdiği, ilk

kez karşılaştığı farklı kültürlerden gelmiş insanlarla birlikte yaşamak zorunda olduğu yeni bir ortamdır. Bu nedenledir ki ülkemizde yaşlının mümkün olduğunca evinde, yakın çevresinden koparılmadan, ihtiyaçlarının karşılanarak bakımlarının sağlanması yönünde çalışmalara başlanmıştır. Kurum bakımı dışında alternatif bakım sistemlerine duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır. Yaşlıların mümkün olduğunca kendi yaşadıkları ortamda anılarını biriktirdikleri evde yaşlılık dönemlerini geçirmeleri için desteklenmeleri amacıyla evde yaşlı bakımı hizmetlerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Yaşlılara verilen evde bakım uygulamasını doğru buluyor musunuz? sorusuna, %2(s=4) biraz doğru buluyorum, % 9,5 (s=19) doğru buluyorum, % 88,5 (s=177) çok doğru buluyorum cevabını vermiştir. Görüldüğü gibi bu uygulamayı doğru bulmayan hiç kimse bulunmamaktadır. Kalaycıoğlu ve araştırma ekibi tarafından yapılmış olan “Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri” araştırmasında (2003); yaşlıların yakınlarıyla yapılan görüşmelerde yaşlı aile büyüklerine bakmanın çeşitli güçlükleri beraberinde getirdiği belirtilse de yaşlıların bakımının yakınları tarafından kendi sorumlulukları olarak algılandığı saptanmıştır. Geleneksel kesimdeki aileler yaşlı aile büyüklerinin bakımını ihmal etmediklerini belirtirlerken; modern kesimden ailelerin maddi konulardan çok ziyaret etme, arayıp sorma ve zaman ayırma gibi ilgi gösterme konusunda eksikliklerinin olduğunu düşündükleri ortaya konulmuştur (Kalaycıoğlu vd., 2003:56).

Huzur evine yerleşmek ister misiniz? sorusuna, %64,5(s=129) hiç istemem, %27,5 (s=55) biraz isterim, %8(s=16) çok isterim cevabını vermiştir. Görüldüğü gibi katılımcıların çok büyük bir oranı huzur evine yerleşmek istememektedir. Türkiye’de de yaşlının mümkün olduğunca evinde yakın çevresinden koparılmadan ihtiyaçlarının karşılanarak bakımlarının sağlanması yönünde çalışmalara başlanmıştır. Kurumsal bakım modelinin alternatifi olarak yaşlının onurunu ve saygınlığını koruyacak toplumdaki izolasyonunu önleyecek ve yaşadığı ortamda ihtiyacı olan hizmetleri almasını sağlayacak modeller üzerinde tartışılmaktadır. Yaşadıkları ortamda yeterli sosyal desteğe sahip yaşlıların kendilerini daha az yalnız hissettikleri, yaşlılıkla ilgili tutumlarının daha olumlu ve yaşamdan duydukları tatminin daha yüksek olduğu bilinmektedir. Ancak evde bakım sürecinde bakım verenin karşılaştığı zorluklar sosyal, fiziksel, ruhsal ve ekonomik açıdan çeşitli sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle ülkemizde evde bakım modeli içinde yalnızca ekonomik desteğin yeterli olmayacağı yaşlıya, aileye ve bakım verene sosyal desteğinde gerekli olduğu açıktır (Ersanlı, 2008:177-178).

Devlet tarafından verilen sosyal yardımlara ihtiyaç duyuyor musunuz? sorusuna, %7(s=14) hiç duymuyorum, %56,5(s=113) biraz duyuyorum, %36,5(s=73) çok duyuyorum cevabını vermiştir. Bilindiği gibi, endüstrileşme ve bilgi toplumuna geçiş süreci bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de toplumsal yapıda önemli değişimlere neden olmuştur. Yaşlı birey hem aile hem de toplum içindeki “ata” ve “otorite” rollerini/statüsünü kaybetmiştir. Ayrıca kırdan kente göç, geniş aile tipiden, çekirdek aile tipine geçiş yaşlı bireylerin aile içindeki statüsüne ve değerine ilişkin algıları değiştirmiş; yaşlıların yalnız yaşaması ve yaşlı bakımının planlanması, yaşlılara sunulan sosyal hizmetler gibi konular sosyal refah devleti anlayışı içinde daha çok tartışılmaya başlanmıştır(Kalkınma Bakanlığı,2014: 29).

Devletin yaşlılara yönelik hizmetleri hakkında ne kadar bilginiz var? sorusuna, %49,5(s= 99) hiç bilğim yok, %19(s=38) çok az bilğim var, %23,5(s=47) biraz bilğim var, %8(s=16) çok bilğim var cevabını vermiştir. Görüldüğü gibi katılımcıların yarısının yaşlılara yönelik hizmetlerden hiç bilgisi yoktur.

Yaşlılara verilen sosyal yardım hizmetleri yeterli mi? sorusuna, %0,5 (s=1) çok yeterli, %9,5(s=19) biraz yeterli, %33(s=66) yetersiz, %57(s=114) çok yetersiz şeklinde cevap vermiştir. Sosyal devlet anlayışında, toplumsal refahın artırılması amaçlanır. Bu amaç, bireylerin maddi ve manevi olarak gelişmeleri ve korunmaları için gerekli koşulların sağlanması ile ülke kalkınmasının getireceği yararların adil olarak topluma yansıtılmasını içerir. Sosyal devlet anlayışının işlerliğinin göstergesi olan sosyal yardım ve sosyal hizmet sistemleri içinde çocuklar, gençler, özürllüleri, suçlular, kadınlar, yaşlılar ve yoksullar özel gruplar içinde ele alınabilirler. Geçmişte toplumun özel ilgi ve yardımına muhtaç bu grupların bakımı aile kurumu tarafından sağlanmaktaydı. Ancak günümüzde aile kurumunun geçirdiği yapısal ve işlevsel değişimler sonucunda, bu hizmetin önemli bir bölümünün toplumsal kurumlarca karşılandığı görülmektedir.

Sonuç

Türkiye’nin nüfus yapısındaki değişme ve dönüşmesi “yaşlılık ve yaşlanma” konusunun farklı boyutları ile değerlendirilmesini gerektirmektedir. Yaşlı bireylerin yaşamlarını etkileyen faktörlerin yalnızca kronolojik yaşlanmaya bağlı olarak ortaya çıkmadığı buna karşın toplumsal hayattaki değişimlerin de yaşlı bireylerin yaşamlarını şekillendirdiği açıktır. Geleneksel geniş ailenin çekirdek aileye dönüşmesi ile aile yapısının değişmesi, kadının çalışma yaşamına girmesi, ailelerin yaşamlarını daha sınırlı mekâna sahip konutlarda sürdürmeleri, kırdan kente göçün artması ile birlikte kırdaki yaşlıların yalnız kalması ya da kente göç etmiş olan çocuklarının yanında yabancı bir çevrede yaşaması gibi sorunların giderek artmakta olduğunu görmekteyiz. Türkiye’de son verilere dayalı olarak yaşlıların yaşamına ilişkin yapılan bu

değerlendirmeler, ülkemiz için yaşlılara yönelik sosyal politikaların gündemini de belirlemektedir. Henüz ekonomik büyüme ve gelişme, sosyal ve insani kalkınma açısından gelişmekte olan ülkemizde çocuk, genç, kadın, engelli, yoksul gibi diğer dezavantajlı grupların yanı sıra gittikçe artan yaşlı nüfusun ihtiyaç ve taleplerinin bütüncül bir yaklaşımla sosyal devlet anlayışı ile çözümlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkemizde yaşlılığa bakış açısının geleneksel değerler çerçevesinde saygı duyma ve koruma boyutundan daha ileriye götürülerek, aktif yaşlanma bilincinin yaygınlaştırılması önem arz etmektedir. Yaşlılık, yaşlıya bakım sağlamanın ötesinde, yaşlının toplumla bütünleşmesi, kaybolan statü ve rollerin yeniden kazanımı, işlevlerin artırılması, boş zamanların etkili değerlendirilmesi gibi boyutlarıyla değerlendirilmeli ve gerekli politikalar üretilmelidir.

Yaşlılık alanında geliştirilen politikalar yalnızca maddi yardım çerçevesinde sınırlı olmamalı, konu bütün boyutlarıyla değerlendirilmeli bu minvalde toplum genelinde yaşlılıkla ilgili farkındalık sağlanması gerekmektedir. Ayrıca, yaşlıların deneyimlerden ve bilgilerinden genç insanların faydalanabilecekleri ortamların oluşturularak bu durum aynı zamanda bir fırsata çevrilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKÇAY, Cengiz (2011). *Yaşlılık Kavramları ve Kuramları*, İstanbul: Kriter Yayınevi.
- AKÖZER, Mehmet; NUHRAT, Cenap; SAY, Şebnem (2011). "Türkiye'de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler Araştırması", *Aile ve Toplum Dergisi*, Yıl:12,Cilt:7,Sayı:27,Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, s.103-129.
- ARPAÇI, Fatma (2005). *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*, Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- ARUN, Özgür ve K.ARUN, Banu (2011). "Türkiye'de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu:Dulluk", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:10(4), s.1515-1525.
- ASLAN, Dilek ve ERTEM, Melikşah (2012). *Yaşlı Sağlığı: Sorunlar ve Çözümler*, Ankara: Halk Sağlığı Uzmanları Derneği Yayını.
- BUZ, Sema; BEYDİLİ, Eda (2015). "Ankara Örneğinde Yalnız Yaşayan Yaşlı Kadınların Gereksinimleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:8, Sayı:37, s.557-570.
- ENGELLİ ve YAŞLI HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2013). *Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı*, Ankara: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yay.
- ER, Dilek (2009). "Psikolojik Açından Yaşlılık", *Fırat Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı:11, s.131-144.
- ERSANLI, Ercümen (2008). *Yaşlı Bakım Hizmetleri Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık* (Ed: K.Ersanlı ve M. Kalkan), Ankara:Pegem Akademi.
- ESENDEMİR, Şerif, "Pasif Yaşlanmaya Karşı Aile Merkezli Koruyucu Boş Zaman Etkinlikleri", *VI.Aile Şurası/Komisyon Kararı ve Bildiriler*, Ankara:Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı,s.153-158.
- GÖRGÜN, Baran A.; KALINKARA, V.; AKIN, G.; ARAL, N.; ARAL, G. Baran; ÖZKAN,Y., (2005). *Yaşlı ve Aile İlişkileri Araştırması: Ankara Örneği*, Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- HABLEMİTOĞLU, Şengül ve ÖZMETE, Emine (2010).*Yaşlı Refahı: Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet*, Ankara: Kilit Yayınları.
- HOŞGÖR, Şeref ve AYSIT,Tansel (2010). *2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar*, TÜSİAD ve UNFPA Yay.
- KALAYCIOĞLU, S.; TOL, U.; KÜÇÜKURAL,U.; KURTULUŞ,Ö.C.,(2003). *Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri*, Ankara:TÜBİTAK Matbaası.
- KALINKARA, Velittin (2014).*Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi*, Ankara: Nobel Akademik Yay.
- KALKINMA BAKANLIĞI (2014).*Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, (Haz.:Komisyon), Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yay.
- KOŞAR, Nesrin (1996). *Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refah Alanı*, Ankara: Şafak Matbaacılık.
- LOWRY, D.S. (2009). "Aging Social Change And Elderly Well-Being In Rural China: Insights from Mixed-Methods Village Research", *Population Studies Center Research Report*, 09-691.
- ONUR, Bekir (1997). *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik-Yaşlılık-Ölüm*, Ankara: İmge Yayınevi
- OTRAR, Mustafa ve KURTKAPAN,Hamza (2015). *İstanbul'da Yaşlanmak* (Ed.:Murat Şentürk, Harun Ceylan), İstanbul: Açılımkitap.
- ÖZMETE, Emine (2014). "Kuşaklararası Dayanışma", *VI. Aile Şurası Komisyon Raporları ve Bildiriler*, Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı,s.211-237
- QUADAGNO T.,(1999). *Aging and the life course: An introduction to social gerontology*, The Mc-Graw Hill Companies, p:129-39.
- SEVİL, Hüseyin Tekin (2005).*Yaşlılığın Sosyal Anatomisi*, Ankara: Sabev Yayınevi.
- SOYUER, Ferhan ve SOYUER, Ali (2008). "Yaşlılık ve Fiziksel Aktivite", *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, Yıl:15(3),s.219-224.
- TUFAN, İsmail (2002).*Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık- Sosyolojik Yaşlanma*, İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- TUFAN, İsmail (2003). *Modernleşen Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlanma: Yaşlanmanın Sosyolojisi*, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- TUFAN, İsmail (2010). *Birinci Türkiye Gerontoloji Atlası, Yaşlıların Objektif Yaşam Koşulları ve Sübjektif Yaşantıları*, GEROATLAS: Sonuç Raporu: Temel Bilgiler ve Bulgulardan Örnekler, Antalya, 31 Ağustos.
- TÜİK (2011).*Yaşam Memnuniyeti Araştırması, Erişim tarihi, 18.12.2015.*
- TÜİK (2015). *Rakamlar Ne Diyor*, Ankara: TÜİK Yayını.
- TÜRKİYE EMEKLİLER DERNEĞİ (2010).*Türkiye Emekli Profili Araştırması.*
- TÜRKİYE'NİN DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜMÜ(2008).*Türkiye'nin Demografik Dönüşümü* (Haz.:İ.Koç;M.A. Eryurt; T.Adalı;P.Seçkiner), Ankara:Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- YAŞAM(2012).*Ankara'da Yaşlı Yoksulluğu: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İhtiyaçların Analizi*, Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- YAŞLILIK PLATFORMU (2011). *Dün, Bugün ve Yarın: Yaşlılık* (Ed: N.Kırda, İ. Akyar, N. Doğan, E.Tangören) Yaşlılık Platformu Yayın No:1.